

Երկու կրակոց

հեղինակ՝ Լևոն Խեչոյան

Երբ ավագ հորեղբայր Սարգիսը երրորդ անգամ մեր ծերացած շանը դրեց ապրանքատար գնացքի վագոնը եւ ուղարկեց պատահական հեռուները, հայրս, այդ օրը զյուղից հեռացող դռնփակ վագոնից լսվող շան ոռնոցն ականջների մեջ, առաջ վոտից մինչեւ ուշ գիշեր սարսափելի խմեց զյուղի ճաշարանում։ Պատերը բռնած դուրս էր եկել ճաշարանից ու դեմքը քիչ հեռվում տեսել էր օդեղեն, օդի մեջ վառվող, օդի միջով գնացող մի կրակ։ Գնացել էր կրակի ետեւից, կրակը գնացել, հասել էր Մամբրեի տան դուռը։

Երբ այդ գիշեր հայրս քնեց պատերազմի հերոս Մամբրեի կնոջ հետ, ամբողջ զյուղով մտածում էին, որ լուրն առած Մամբրեն կզա ու կզնդակահարի հորս։ Բայց նավթաբազայի պահակ Մամբրեն, հրացանն ուսած, ջորին ետեւը զցած, սովորականի նման եկավ, ճաշեց ու գնաց իր գործին։ Գյուղացիք կասկածեցին նրա հերոս լինելուն ու շքանշանների ճշմարտացիությանը, հասկացան, որ այսքան տարիներ Մամբրեի խստությունը դեմքի վրա է՝ առերեւութ, հետո հիշեցին, որ նրա պահակության այս քան երկար տարիների ընթացքում ոչ մի անգամ չեն տեսել, որ նա ջորին նստած զյուղի միջով անցնիդառնա։ Ասին՝ ջորին պահում է, որ հետը զրույց անի, եւ անունը դրին Զորի Մամբրե։

Երբ զյուղացիք պատահական զրույցների մեջ նրա կնոջ անունը հիշելիս սկսեցին կոչել բոզ Ուղափ, դպրոցի տնօրեն Ասքանազը, որին նույնիսկ գիշերով, ցեխ օրերին չեին տեսել սեփական կնոջը թեւանցուկ, զյուղի միջով անցնելիս, էլ չսպասեց, մանկխորհի նիստ հրավիրեց ու հորս կանչեց դպրոց։ Ասել էր՝ դիպլոմ չունես։ Հայրս ասել էր՝ կրակը որ չիներ, ոչինչ էլ չէր պատահի։

Ֆիզիկայի եւ քիմիայի ծեր ուսուցիչները ապացուցել էին, որ լողացող կրակի մասին հորս տեսությունը բարբաջանք է, ուղեղի հիվանդություն, բուրժուական իդեալիզմին հարող մտած ծողություն եւ մարքսիզմի հիմքերը խարխլող։ Գրականության ուսուցուիին ասել էր՝ մի բռպե էլ ենթադրենք, թե կրակը եղել է, բա ինչո՞ւ մի անգամ էլ Ասքանազ Երեմիչին չի տարել բոզ Ուղափի տունը։ Վերջում նիստի մասնակիցներից ներողություն է խնդրել «բոզ» բառի համար։ Եվ նկարչության ուսուցիչ հորս ազատել էին աշխատանքից։ Ասել էին՝ մարդ պիտի հոգով մաքուր լինի, ոչ թե մեղքերը զցի շան ու կրակի վրա։

Մայրս նեղացած, այլեւս չվերադառնալու որոշումով, գնացել էր հորանց տուն։ Բայց երբ նրա եղբայրները զյուղի կամրջի մոտ ուզածի չափ ծեծել էին հորս, մայրս այդ օրը վերադարձավ տուն, պատ շուրթերով համբուրեց ճակատս, նրա շուրթերի սառնությունից հասկացա, որ նա տուն է եկել ինձ համար, եւ հայրս այս աշխարհում միայնակ է։

Մենք՝ հորս հետ երկու շաբաթ անընդհատ յուղաներկով նկարած մերոնց միամիտ կեցվածքով դիմանկարները կապում էինք ու տանում Ախալքալաքի շուկան, շարում ձու եւ հավ վաճառողների դույլերի ու արկղերի կողքին։ Մի անգամ հարցրի. «Մի՞թե օդեղեն կրակ կա, շարժվող»։ Ասաց. «Զգիտեմ, լավ չեմ հիշում, մեկ էլ որ տեսա, քեզ անպայման կպատմեմ...»։ Երկու շաբաթվա ընթացքում նրա ամենալավ կտավները վաճառեցինք։ Ախալցիս յի կողմից եկած վրացի միրգ վաճառողներն առնում էին պՃնազարդ հագուստներով մերոնց դիմանկարները՝ շփոթած թամար թագուհու հետ։

Մի օր՝ վերադարձին, հայրս ասաց՝ Էլ չենք գնա։ Այդ օրը զյուղի ճաշարանում նա դարձյալ հարբեց. այս անգամ վաճառած կտավների համար ու երեկոյան տուն զալով՝ հարձակվեց ավագ հորեղբայր Սարգսի վրա, որը միայն պաշտպանվում էր հորս թույլ հարվածներից։ Իսկ հայրս ամեն մի հարվածի հետ գոռում էր՝ քո ոտքերը լիզող շունն ու լր է։ Սարգիս երկու անգամ մեր ծերացած շանը դրել էր ապրանքատար գնացքի վագոնի մեջ եւ ուղարկել անհայտ ուղղությամբ։ Երկու անգամ էլ ութուաը օր անց, վերադարձել էր շունը, թավալվել նրա առաջ ու լիզել ոտքերը։ Երբորդ անգամ նա ավտորոդ էր զցել վագոնի մեջ ու շանը պինդ կապել դողից, եւ զյուղից հեռացող դռնփակ վագոնից լսկում էր շան աղեկտուր ու ձիգ ոռնոցը, եւ նա այլեւս չվերադարձ զյուղ։

Տասու, սարսափած ավագ եղբոր վրա հարձակված հորս արարքից, մի երկու անգամ ապտակեց հորս ու նրան անվանեց՝ դուրս ընկած անառակ շուն։ Մի քանի հոգով նրան քաշքաշելով ուզում էին դուրս զցել, իսկ նա ամաչում էր, որ ես այդ ամենը տեսնում եմ։ Աջից, ձախից պաշտպանվելով՝ գոռում էր՝ տղայի մոտ մի արեք։ Մի քանի անգամ դրսից բոունցքներով հարվածեց դռանը, ու տատիս գոռաց. «Աքա, մանչու դեմ մի արեք, մանջը մեղք է...»։ Ներսից չին պատասխանում, հետո երկար ու պաղ լոռ թյուն էր քավում մեր դրսի դռանը։ Մայրս դաշտային աշխատանքներից շատ էր հոգնում, պառկելուն պես քնեց ու քնի մեջ տնքում էր, իսկ ես ցանկանում էի դրսում՝ մութ լոռության մեջ մնացած հորս թափառող կրակը կրկին գտնել։

Այդ գիշեր՝ պատ մթան մեջ, նրան դարձյալ երեւացել էր օդեղեն կրակը, եւ նրա ետեւից կրկին գնացել էր բոզ Ուղափի տունը։

Զվարթն ասում էր՝ ինքը զիտե, որ հայրս եկեղեցին նկարագարդելու է Ուղափի «պատվին»։ Նա ինքը չէր լսել, նրան ասել էր Էսթերը, իսկ Էսթերի ընկերուին հարեւանը՝ Լիլիթը լսել էր Պերճուինց, որ բոզ Ուղափի հետ միենալոյն գոմում

կովկիթ էր: Միայն Զվարթը չէր այդ կարծիքին, այդպես էին մտածում ամբողջ զյուղում:

Գյուղի եկեղեցին դուռ չուներ, մենք հորս հետ ազատ ելումուտ էինք անում: Այդ օրը հայրս ասաց, որ աշխարհահոչակ Միքելանջելոն էլ է եկեղեցու պատերին նկարներ արել: Ու նա պատերին վստահ ծաղկազարդ գծանկարներ էր անում: Բայց այդ օրը զյուղի հրավիրած արտահերթ նստաշրջանը կտրականապես որոշեց եկեղեցուն դուռ դնել՝ կողպեքով: Մի քանի ակտիվիստ կուսակցականներ կարճ ժամանակում գործը վեր ջացրին:

Նստաշրջանն օրակարգում ունեցել էր երկու հարց՝ ա) դաշտային մկների դեմ պայքար կազմակերպելու մասին, բ) Ալաշկերտցոնց Սիմոնը՝ որպես հակահասարակական տարր: Վերջինիս վերաբերյալ իր որոշումն արձանագրել էր. «Ենելով վերոհիշյալ դեպուտատների գեկուցումներից՝ պարզ է դառնում, որ Ալաշկերտցոնց Սիմոնի խելառությունը քանի գնում, վտանգավոր է դառնում զյուղի կանանց համար, ուստի նրա քանտարկության համար եկեղեցուն դուռ դնել...»:

Ալաշկերտցոնց Սիմոնն ապրում էր սրանրա գումում, մի փոք հացով աշխատում էր ուս համար պատահեր: Ապրիլ, մայիս ամիսներին վազում էր փողոցով անցնող կանանց հետեւից ու բարձրացնում նրանց փեշերը: Այդ ամիսներին նրան գցում էին անդուռ եկեղեցին ու ասում էին՝ դուրս չգաս, թե չէ կամորձատենք, դուռն էլ փակ է:

Խելառ Սիմոնը հավատում էր դրան փակ լինելուն, երկու ամիս նստում էր եկեղեցում, մինչեւ որ նրա միջից կորում էր շրջազգեստ բարձրացնելու ցանկությունը: Տղաներով հավաք վում էինք եկեղեցու դրանը, ասում էինք, որ շուտով նրան ամորձատելու են, ու նա մուտուլման է դառնալու, որ Ուղափն այլեւս նրան այդ վիճակով տեսնել չի ցանկանա: Սիմոնը զայրանում էր, եկեղեցու երեւակայական ձաղերից էր բռնում, թափահարում, թունդ հայինում աշխարհի մուտուլման ազգին ու մեզ, իսկ մենք ճիպոտահարում էինք եկեղեցու պատերը, երեւակայական դրան ձաղերը ու հայինել սովորում: Նա շատ էր վախենում գլխարաց մնալուց, նրա կարծիքով գլխարաց մնալը նշանակում էր մուտուլման դառնալ: Բանտարկությունից ազատ օրերին, եթք արդեն խելոքացած էր լինում, գնում էր կոլտնտեսության ֆերման եւ առավոտից իրիկուն աշխատում էր բող Ուղափի համար: Գյուղացիներից մեկնումեկը կուգեկուզ մոտենում էր նրան ու թոցնում գլխարկը, մեկ էլ զյուղով մեկ տարածվում է նրա աղերսազին կանչը՝ շափիսա տարա ն, հե յ, Ուղափ, հասի, հե յ: Հավաքվածները ծիծաղում, հոհոում էին: Ծերունիներն ասում էին՝ ջարդը տեսած մարդուն տանջելը աստծո առաջ մեղք է: Իսկ հաջորդ օրվանից արտահերթ հրավիրված նիստի որոշմանը տեղյակ զյուղացիները փողոցում այլեւս չին բարեւում հորս: Նույնիսկ նրա հույս ներշնչող աշակերտները, որոնց հետ անհատական պարապմունքներ էր անցկացնում տանը, այլեւս չեկան մեր տուն ու

փողոցում շտեսնելու էին տալիս նրան: Պիպոն վարսավիրանոցի պատուհանից տեսել է, որ հայրս գնում է մազերը կտրելու, կողաքեքը ձեռքին դուրս է եկել, ասել է. «Երվանդիս փոքր մանչը էրթիկից ներս է ընկել, գնում էմ հիվանդանց, կարող է ապելացի անեն: Մեծ բերան Սեթոյի աղջկանից հարս կիխի՞, երեխա պահող կիխի՞, մի ասա երեխան կտուրը ինչ գործ ունի: Ես ձեր ցեղը...»:

Հայրս երկար կանգնեց եկեղեցու փակ դռան առաջ ու որոշեց բարձրանալ եկեղեցու գմբեթ՝ ծոված խաչն ուղղելու: Նա եկեղեցու բարձունքում խաչի մոտ աշխատում էր, իսկ մենք, հավաքված գյուղացիների հետ, ձեռքով աշքներիս շվար արած, նայում էինք նրան: Լուրը հասել էր մեր տուն, հունցելը կիսատ թողած, խմորոտ ձեռքերով տատս, ավագ հորեղբայր Սարգիս նրան խնդրում էին, որ ցած իջնի: Խոստանում էին, որ այսօրվանից տան դուռը բաց կթողնեն, եւ երբ ուզի՝ հայրս կարող է տուն գալ: Մայրս չկար... Գյուղիորիրդի նախազահ Միսակի պատվե բով մի քանի հոգի, պարաններն առած, մազլցեցին սանդուղքով վեր, բայց կեսին չհասած նորից ցած իջան. բարակ ու երկար սանդուղքը սարսափելի ճոճկում էր: Միսակը գորաց հորս, խոստացավ, որ եթե ցած իջնի, եկեղեցու դուռը բացել կտա, ու հայրս բոզ Ուղափի չէ, ուզում է՝ Ախալքալաքի բոշա կանանց պատվին թող նկարազարդի, հետո սպառնաց, որ եթե ցած չիջնի, շրջկենտրոնից հրշեց մեքենա կանչել կտա եւ ծեծելով կիջեցնեն: Հայրս շուտ եկավ, մի քանի անգամ թփթփացրեց հետույքին: Գյուղացիք, Միսակին նման վիրավորանք հասցնելուց հիացած, ծիծաղում էին: Ինչոր մեկն առաջարկեց եկեղեցու զանգերը քաշել, ասին՝ այնտեղ էդ ձենին երկար չի դիմանա, իր ոտքով կիջնի:

Երկար տարիներ լրած զանգերը՝ անտակտ ու անկապ, երկար, շատ երկար դրդում էին: Արդեն երեկոյան կողմ հայրս թափահարում էր ձեռքը, որ դադարեցնեն, ինքն իջնելու է: Դեմքին սարսափելի տանօանք կար ու հոգնածություն: Զանգերը շարունակում էին դրդալ, զանգ քաշողները սպասում էին հեռվում կանգնած Միսակի որոշմանը: Միսակը հապաղում էր, գյուղ խորհրդի նախազահ Միսակը ծխում էր ու հապաղում: Հայրս գրպանից սպիտակ թաշկինակ հանեց, հավաքվածները ծիծաղում էին, ինքն էլ ծիծաղեց: Այդ պահին օդեղեն կրակը հանկարծ շրջանի ետեւից պտտվեց գմբեթի շուրջը: Ֆիզիկայի ծեր ուսուցիչը ահաբեկված ժողովրդին գորաց, որ չվախենան՝ դա պոչավոր, տեղից տեղ շարժվող կայծակ է: Օդե դեն կրակը, երկու շրջան անելով գմբեթի շուրջը, հեռանում էր: Հայրս հապշտապ, անկայուն քայլերով գնաց նրա ետեւից: Այդ օրը աշխարհը ներկող մի կարմիր գույն եկել, թպրտում էր նյարդերիս մեջ:

Սալերի վրա ջարդված հորս մարմնի շուրջը հավաքվածները, քարերի արանքով վազող կարմիր գույնից սարսափած, լրում էին: Գյուղի հեռավոր թաղերից հանկարծ լսվեց սահմոկեցուցիչ մի աղաղակ՝ շափիսաս տարան, հեյ յ, Ուղա՛փ, հեյ յ:

Հորս ջարդված դին տարան տուն, ու գյուղացիներից ոչ մեկը չէր հավատում, որ կյանքն այդքան շատ սիրող հայրս այդպես ինքնիրեն վերջ տար: Ասում էին՝ տեսա՞ք, նույնիսկ ծիծաղեցնելու համար թաշկինակն էր թափ տալիս: Նրանք այն կարծիքին էին, որ ոտքն է սղացել կամ օդի միջով հոսող չարաբաստիկ կրակն է նրան զցել: Նրանց այդ միտքը հաստատող մի կարեւոր փաստ եւս պարզվեց. հոսող կրակը հեռանալիս՝ գյուղի հեռավոր թաղերում գտել էր խելառ Սիմոնին ու իր հետ տարել նրա գլխարկը:

Այդ օրը, արդեն մթնով, հերարձակ Ուղափը, ամուսնու հրացանը ձեռքին, մտել էր եկեղեցու բակը ու երկու անգամ կրակել էր զմբեթի վրա:

Հաջորդ օրն առավոտյան արնաթաթախ մի թռչուն էր նստած դպրոցի բակի խնձորենու ծառին: Քանի որ գյուղացիներից ոչ մեկը չէր տեսել, որ արագիլը ծառին նստի, համարեցին, որ դա հրեշտակ է՝ արագիլի կերպարանքով՝ հորս ողին: Ասում էին՝ բող Ուղափը եկեղեցու խաչի շուրջը ուրու սալառնող հորս ոգուն անվլեալ խոցել, սպանել է զմբեթին արձակած գնդակներով:

Հետո շատ ուշ, տարիներ անց ծնվեց տղաս: Նա պարբերաբար՝ ամիսը մեկերկու անգամ, աղաղակելով քնից վեր էր թռչում ու ասում, որ հարազատ մի մարդ եկեղեցու զմբեթից ցած է ընկ նում. ձեռքին սպիտակ թաշկինակ կար: Մայրս հորս պատ մու թյունը համարում էր մեր տոհմի սեւ կետերից մեկը եւ արգելել էր տղայիս որեւէ բան պատմել: Նա այդպիսի օրերին լացա կու մած տղային պառկեցնում էր կողքին, սառը տեղաշորի մեջ ու համո զում, որ այդպիսի բան չի կարող պատահել. մեզ որտեղի՞ց նման հարազատ: